

Jak předcházet předčasným odchodům žáků ze vzdělávání?

DANIELA KRAMULOVÁ

Neúspěšní maturanti, věční hledači ideálního oboru, žáci, kteří nemají vyhraněné zájmy, neznají své silné a slabé stránky a nedokážou ukotvit svá (či rodičovská) přání v realitě. Ale i ti, kteří si nechali při studiu ujet vlak a sami ho nedohoní, nebo se naopak dají zlákat vidinou brzkých výdělků už v době, kdy se vrstevníci ještě připravují na budoucí profesi. Takové žáky mnohdy nacházíme mezi těmi, kteří předčasně opouštějí střední školu a vydávají se na trh práce bez kvalifikace.

Předčasné odchody ze vzdělávání jsou **komplexní problém**. Důvodů, proč k nim dochází, je celá řada. (Těm, jež úzce souvisí s problematikou sociálního vyloučení, jsme se věnovali v čísle 3/2020.) Ani řešení nejsou přímočará a samozřejmě zdaleka všechna nejsou v kompetencích a silách škol. Přesto mají školy poměrně velký prostor pro prevenci předčasných odchodů. Na středních školách k nim může významně přispět **systematická práce kariérového poradce** – ovšem ne jako jediného člověka, který se tématem ve škole zabývá, ale spíše jako koordinátora a iniciátora činností a procesů, jež postupně prorůstají celým životem školy. Že se přitom neobejde bez **porozumění a podpory vedení**, je naprosto zřejmé. Zkusme si toto široké a mnohovrstevnaté téma trochu zaostřit optikou obsahových oblastí krajského akčního plánování, v nichž můžeme vystopovat specifické okruhy problémů přispívajících k předčasným odchodům žáků.

Nejasná nebo zkrácená představa o zvoleném oboru bez podrobnějšího seznámení se s obsahem studia a reálnou náplní práce absolventa, která neodpovídá zájmům, schopnostem či zdravotnímu stavu žáků jsou častými důvody pro změny oborů v průběhu studia. **Aktivní spolupráce se základními školami v oblasti kariérového poradenství a zapojení zaměstnavatelů** do náborových aktivit SŠ snižují rizika neinformované volby studia. Pokud už žák nastoupil do oboru, který pro něj není vhodný, v rámci prevence odchodu ze školy má výhodu větší **prostupnost studia** ve školách s širší **paletou nabízených oborů**, včetně **možnosti přestupu do oboru skupiny E**.

K **preventivním opatřením**, která mohou bránit růstu rizik vedoucích k předčasným odchodům, patří **systém „včasného varování“**. Jeho podstatou je odhalení neúspěchu v konkrétní oblasti, nárůstu absencí celkově nebo v určitých hodinách teoretické či praktické výuky, dlouhodobé nemoci, změny v rodinném prostředí žáka atd. **Identifikace žáků ohrožených neúspěchem** by měli být **zapojeni vyučující všeobecných i odborných předmětů**, jak teoretických, tak praktických. Při výuce na pracovištích zaměstnavatele je

důležitý úzký kontakt příslušného pedagoga či koordinátora praxí s instruktorem u poskytovatele praktického vyučování.

Součástí prevence předčasných odchodů jsou **intervenční opatření** navazující na **vyhodnocení příslušných varovných signálů**. Ta mohou mít **charakter krátkodobý** (např. doučování pedagogem, vrstevnické doučování, v době distanční výuky se rozšířilo on-line doučování studenty VŠ), nebo **dlouhodobý** – k nim můžeme řadit mentoring, profesní poradenství, komplexní řešení případů, jimž napomáhá např. **prostupnost oborů** vzdělání na škole, ale též programy péče o školní klima a řešení šikany, vzdělávání instruktorů odborného vyučování atd.

Nedostatečné gramotnosti jako podhoubí neúspěchu

Nedostatky v oblasti **čtenářské a matematické gramotnosti** se naplno projeví zejména u maturitních zkoušek. Mohou však stát za neúspěchy žáků už v průběhu studia, a to i v nematuritních oborech, protože limitují schopnost orientovat se v různých druzích textu či v typech matematických zápisů (odborný text, instrukce, návody, nákresy, technická dokumentace, instalační a jiná schémata, tabulky, grafy atd.), které jsou nezbytným předpokladem pro zvládnutí odbornosti konkrétního oboru. Proto by měly gramotnosti a zásady kritického myšlení jako průřezová témata prostupovat všemi předměty a orientovat se na současná témata a řešení prakticky využitelných problémů, s nimiž se žáci budou setkávat v zaměstnání i v každodenním životě.

K lepšímu osvojení a procvičování jednotlivých kompetencí přispívá **vedle individuální práce žáka i práce v týmu, skupinová diskuse, projektová výuka a další isobyprovazování vzdělávacích obsahů napříč předměty**. V plzeňské SZŠ a VOŠZ věnují v rámci čtenářské gramotnosti pozornost i komunikačním dovednostem, jež jsou s ohledem

PŘEDČASNÉ ODCHODY

na specifika práce zdravotníků velmi důležité. V liberecké Obchodní akademii se ve školním akčním plánu zaměřili na rozvoj funkčního čtení, protože si při přípravě ŠAP vyhodnotili, že žáci mají problém pracovat s informacemi, třídít je, vyhodnocovat a adekvátně využít.

Riziko lákavých zkratk pro schopné a ambiciózní

Obvyklou představu, že ze vzdělávání **předčasně odcházejí neúspěšní a nemotivovaní žáci**, nabourávají případy těch, kteří se naopak **domnívají, že škola jim už nemá co nabídnout** a že je v podstatě **brzdí při realizaci jejich vlastních projektů či rozjezdu podnikání**. Jedná se o iniciativní, podnikavé jedince, technicky a informaticky často velmi zdatné. Ať už zahájí vlastní podnikání nebo se nechají zlákat na finančně lukrativní nabídky např. v oblasti ICT, na pracovním trhu budou figurovat jako osoby se základním vzděláním, což je může **v pozdějších letech výrazně znevýhodňovat v konkurenci** s těmi, kteří mají dokončené středoškolské či vysokoškolské vzdělání.

Podpořit iniciativu a podnikavost, sladit podmínky studia s individuálními projekty takových žáků, zapojit je do aktivit, jež se jim zdají smysluplné, zkrátka **ukázat, že jim škola může ještě hodně nabídnout** – to je nejspolehlivější způsob, jak tyto žáky udržet ve škole a ve vzdělávání. Pro některé je atraktivní například vedení kroužků pro žáky základních škol, kteří se zajímají o daný obor. Osvědčuje se i zapojení do vzdělávání seniorů v oblasti ICT, v měsících uzavření škol se iniciativní žáci stali součástí podpůrných týmů pro řešení technických problémů distanční výuky v jiných školách, jak ukazují zkušenosti z Prahy i Plzeňského kraje. **Tvořivost, iniciativa a zájem konkrétních žáků** mohou najít uplatnění ve studentských firmách, středoškolských soutěžích, při vedení školních časopisů, Facebooku, spolupráci na tvorbě obsahu Youtube kanálu, on-line výukových materiálů, při organizaci školních akcí... Pro některé může být atraktivní možnost absolvovat v rámci odborného vzdělávání různé **specializační kurzy** s osvědčením rozšiřujícím kompetenční portfolio žáka. Ty, kteří chtějí už během studia řešit konkrétní projekty či vlastní podnikání, může pomoci udržet ve škole nabídka **přizpůsobení studia** jejich aktivitám včetně možnosti individuálního studijního plánu nebo kombinovaného studia, **propojení se zaměstnavateli, inovačními centry, vysokoškolskými pracovišti**, s nimiž mohou participovat na projektech, zapojit se do pracovních týmů apod.

Odrazení praxí?

Ve vztahu k oboru a motivaci jej dokončit sehrává důležitou roli **průběh a vedení praktické výuky na pracovištích**. Některým žákům přináší setkání s reálnou praxí možnost **zažít úspěch a kompenzaci slabších výsledků v teoretické části studia**. Negativní zážitky na pracovišti však mohou

působit demotivačně. Žáci velmi citlivě vnímají například zařazení na práce, jejichž smysl jim není zřejmý nebo které považují za podřadné a neodpovídající oboru, na který se připravují. Pravidelný **kontakt školy s firemními partnery a jejich zaměstnanci**, kteří jsou prací s žáky pověřeni, by měl maximálně **eliminovat využívání žáků jako nekvalifikované pomocné síly**. V některých situacích však mohou mít dílčí úkoly, které žáci považují za podřadné, své opodstatněné. K pochopení širších souvislostí jim však schází přiměřená komunikace smyslu, cíle, návaznosti na další fáze výrobního cyklu atd. Snižovat podobné negativní zkušenosti ze setkání s praxí pomáhá výběr a **proškolování instruktorů z firem** v základech pedagogiky, psychologie, **jejich seznamování se školními vzdělávacími programy a profily absolventů**. Neméně důležitým faktorem je **adekvátní odměna za produktivní práci žáků**.

Setkání s odborníky a mistry ve svém oboru naopak působí jako silný motivátor, ať už jde o zkušené pracovníky, kteří se žákům věnují na pracovištích, nebo o besedy, workshopy a možnosti spolupráce s úspěšnými absolventy školy (zajímavé zkušenosti má například SŠ letecké a výpočetní techniky v Odoleně Vodě), o soutěže, v nichž žáci mohou porovnat své dovednosti s profesionály (např. pražská Sollertia). Dalším pozitivem je **spolupráce školy se zaměstnavateli v oblasti přípravy žáků na přechod do praxe v rámci kariérového poradenství** (pracovní pohovory či assessment centra nanečisto aj.). Sdružení pro rozvoj technického odborného vzdělávání a rozvoj lidských zdrojů v regionu Tachov (TEO) například dlouhodobě spolupracuje se SPŠ Tachov v oblasti praktické přípravy žáků a nabízí i pracovní příležitosti na míru absolventům. Ředitelce školy Mgr. Hrkčkové se podařilo s některými členskými firmami vyjednat, že dlouhodobou stáž, odborný výcvik nebo odbornou praxí, kterou žák ve firmě absolvoval, mu při náboru firma uzná jako dvouletou praxi

Prostor pro osobní rozvoj žáků

V rámci kariérového poradenství by neměl chybět ani prostor pro **skupinovou a individuální práci s žáky po celou dobu jejich studia** zaměřenou na průběžné poznávání sebe sama. V Karlovarském kraji se například osvědčily motivační workshopy zaměřené na rozvoj silných stránek či zavedení pozice mentora, který žáky provází náročnými situacemi jejich školního i osobního života.

Názorným motivačním nástrojem je **žákovské portfolio**, jež by mělo systematicky po celou dobu studia komplexně mapovat a dokladovat získané kompetence, a v podstatě tak posilovat vědomí úspěchu a stavět reálné základy pro vytváření sebevědomí dospívajících.

Školní akční plány, vytvářející rámec pro rozvoj **odborného a polytechnického vzdělávání, cizích jazyků, gramotnosti,**

PŘEDČASNÉ ODCHODY

pro podporu podnikavosti a iniciativy žáků, kariérového poradenství, společného vzdělávání, i pro rozvoj dalšího vzdělávání a podporu celoživotního učení, mají potenciál stát se živým nástrojem ke snižování rizik předčasných odchodů ze vzdělávání. Zvláště tam, kde se vytvářejí a realizují v týmové spolupráci.

Zpracováno na základě příkladů inspirativní praxe projektu a materiálu Předčasné odchody ze vzdělávání ve vztahu k oblastem intervence krajského akčního plánování.

PhDr. Daniela Kramulová,
publicistka projektu P-KAP, odborní
pedagogický institut ČR

